

РОЗДІЛ IV

Огляди. Рецензії

94:352/354(470.32) „18/19” (049.32)

О. М. Карліна – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії стародавнього світу і середніх віків Волинського національного університету імені Лесі Українки

**Нове дослідження з історії губернаторської влади в Російській імперії
(рецензія на книгу: Минаков А. С. Губернаторский корпус
и центральная власть: проблема взаимоотношений (по материалам губерний Черноземного
центра второй половины XIX – начала XX вв.)*)**

Роботу виконано на кафедрі історії стародавнього світу і середніх віків ВНУ ім. Лесі Українки

Історія державного управління Росії є важливою науковою проблемою, зацікавленість якою останнім часом зростає. Сучасники прагнуть переосмислити досвід минулого державного будівництва для того, щоб запозичити його досягнення і не повторювати допущених помилок.

Важливою складовою частиною апарату державного управління Російської імперії була система губернської влади, через яку реалізувалися цілі та завдання центральної влади. Історичний досвід відносин регіональної адміністрації та центральної управлінської організації у другій половині XIX – на початку XX ст., коли все суспільство переживало важливі трансформаційні процеси, без сумніву, викликає неабиякий інтерес в умовах федеративної системи державного ладу сучасної Росії. Доказом цього може слугувати ґрунтовне дослідження Андрія Мінакова, історика з Орловського державного університету. Предметом його наукового зацікавлення став губернаторський корпус п'яти губерній Чорноземного центру пореформеної Росії (Воронезької, Курської, Орловської, Рязанської і Тамбовської), його взаємодія, з одного боку, з місцевим апаратом державного управління та громадським оточенням, а з другого – з центральною владою. Важливо наголосити, що зазначені проблеми розглядаються через призму ефективності реалізації на місцях прийнятих у центрі рішень та відносин влади і суспільства загалом.

Історіографічний огляд із теми дослідження, який зробив А. С. Мінаков, засвідчує, що нагромаджено чималий досвід вивчення майже двохсотлітнього існування губернаторської влади в Російській імперії. Однак наявний науковий доробок неоднаковий за своєю вартістю. Більшість дорадянських авторів, розглядаючи зазначені проблеми, використовувала інституційний підхід, що звужувало результативність їхніх досліджень. Заслуга науковців другої половини XIX – початку XX ст. полягає здебільшого у тому, що вони визначили коло питань, відповідей на які шукали наступні покоління істориків. Віддаючи належне радянським дослідникам (передусім П. А. Зайончковському та М. П. Єрошкіну), А. С. Мінаков вважає, що вони продовжили традиції своїх попередників у вивченні місцевої влади, додавши до неї критику ігнорування ролі революційної боротьби та її впливу на внутрішню політику самодержавства. Аналіз сучасної історіографії дав змогу авторові зробити висновок, що порушені проблеми виведено «на новий рівень розуміння» [7, 53] завдяки дослідженням А. С. Ремнева [8; 9],

---

© Карліна О. М., 2012

* Минаков А. С. Губернаторский корпус и центральная власть: проблема взаимоотношений (по материалам губерний Черноземного центра второй половины XIX – начала XX вв.). – Орел : Изд. дом «Орлик», изд. А. Воробьев, 2011. – 448 с.

Л. М. Лисенко [4], Л. Є. Лаптевої [3], С. В. Любичанковського [5], Г. В. Алексушина [1] та інших. Автор також вважає, що в історичній науці ґрунтовно проаналізовано політику уряду, яка спрямовувалася на зміцнення губернаторської влади в прикордонних, окраїнних регіонах, хоча при цьому він не звертається до досліджень українських істориків (наприклад, В. С. Шандри [10], М. В. Бармака [2]). Натомість, на його думку, залишається актуальним ключове питання: відносини губернаторів із центральним керівництвом.

У монографії А. С. Мінакова виділено три важливі складові системи зв'язків по лінії «центр – регіони»: формування губернаторського корпусу (призначення, переміщення, звільнення, повноваження), річний звіт губернатора як механізм взаємодії центральної та місцевої влади (формуляр, процедура складання, розгляд звіту на найвищому рівні), визначення функціональної ефективності губернаторської влади через аналіз стосунків губернаторів із віце-губернаторами, земствами і права видачі губернаторами «обов'язкових постанов» як інструменту управління на місцях. Зазначені проблеми висвітлено у трьох відповідних розділах рецензованого дослідження на підставі опрацювання широкого кола джерел: нормативно-правових актів, ділових матеріалів, довідково-статистичних і періодичних видань, документів особистого характеру. Річні губернаторські звіти автор проаналізував фронтальним способом. Репрезентативна джерельна база дала йому змогу зробити обґрунтовані оригінальні висновки.

Насамперед А. С. Мінаков зазначив, що ні законодавство не визначало, ні на практиці не було вироблено єдиних критеріїв відбору кандидатур на посаду губернатора, тому «питання про призначення, так само як і про звільнення або переміщення губернатора, в кожному конкретному випадку вирішувалося окремо» [7, 192]. Проте документи кадрового діловодства та інші джерела дали автору можливість виділити вирішальні чинники, вплив яких був визначальним у прийнятті рішень про призначення. На перше місце він поставив протекцію з боку міністра внутрішніх справ, до відомства якого губернатори були приписані юридично з 1837 р., та самого імператора. Немале значення мав також досвід та адміністративний потенціал чиновника. Переміщення між губерніями було важливим складником ротації губернського корпусу, а звільнення губернатора нерідко розглядалось як засіб зняття напруження в регіоні, викликаного конфліктами чи з центральною владою, чи з губернською громадськістю, та як спосіб стабілізації ситуації. Інакше кажучи, кадрові зміни були дієвим інструментом контролю з боку самодержавства за політичним становищем у країні. Як наголошує дослідник, для імператора не важливо було, хто персонально управляє тим чи іншим регіоном. Для нього ключовим було, чи особа, що її призначив губернатор, «буде відданим представником його монаршої волі і рішучим провідником внутріполітичного курсу, прийнятого урядом» [7, 191].

Оригінальною частиною роботи А. С. Мінакова є усесторонній аналіз річних губернаторських звітів перед імператором, які, на його думку, були чітким індикатором змін соціально-економічного становища в країні. Автор простежив еволюцію формуляра цього документа, вимоги до термінів його подачі, відтворив процедуру складання звіту в губернії та його проходження у вищих органах влади, розкрив роль і значення резолюцій імператора на звітах. Автор трактує «вспідданіший звіт» як результат спільної роботи центральних і місцевих органів влади. Крім того, з допомогою цього документа підтримувався авторитет губернатора в очах чиновників нижчого рівня і налагоджувалася співпраця з органами влади, які належали до різних відомств. Дослідник не переоцінює цього документа, а бачить у ньому і позитивні, і негативні риси, проте вважає його «корисним елементом державної машини», оскільки в ньому поєднувались інформаційно-аналітичний та управлінський матеріали, необхідні державі з повільною реалізацією адміністративних реформ [7, 301].

У рецензованій монографії значне місце відведено вивченню ефективності губернської влади. Ця проблема розглядається через аналіз відносин губернатора зі своїм заступником та органами земського самоуправління.

З огляду на те, що в наукових дослідженнях роль віце-губернатора в місцевому управлінні висвітлена слабо (з останніх робіт українських авторів варто виділити роботу О. Маркевич [6]), то належить взяти до уваги висновок А. С. Мінакова про те, що відносини губернаторів і віце-губернаторів свідчили про суперечливе становище останніх: з одного боку, вони були слабо втягнуті

в адміністративний процес на рівні губернії, а з другого, – чиновник, який прослужив на посту віце-губернатора, отримував управлінський досвід, що давав йому підставу сподіватися на продовження кар'єри на вищому рівні.

Щодо відносин між губернатором і земствами, то опрацьований матеріал дав авторові можливість стверджувати, що на початку ХХ ст. ці відносини набували конструктивного характеру [7, 345], хоча губернатори присікали спроби земств у своїх діях виходити за рамки їхньої відповідальності, визначеної законодавством.

Можна тільки пожалкувати, що дослідник не вибрав ще одного ракурсу розгляду ефективності роботи губернатора, а саме його взаємин з органами міського самоврядування, якщо пам'ятати про значення урбанізаційних чинників у процесі модернізації самодержавної Росії. Однак слід бути і тут справедливим: до певної міри автор зачепив цю проблему в тій частині дослідження, у якій йдеться про «обов'язкові постанови», що їх мав право видавати губернатор. Центральна влада розглядала їх як спосіб вирішення важливих проблем на місцях. А. С. Мінаков показав, що у досліджуваних губерніях більшість таких постанов готували міські думи. Це засвідчує, що питання торгівлі, міського благоустрою, санітарного стану населених пунктів губернська влада регулювала з ініціативи органів самоврядування. Однак, даючи загальну оцінку відносинам влади і суспільства, автор робить висновок про недостатню увагу влади до потреб суспільства в умовах глибокої кризи самодержавної системи.

У підсумку слід наголосити, що А. С. Мінакову вдалося провести глибокий аналіз відносин губернаторів з органами центральної влади з позицій дослідницької парадигми ефективності механізмів влади. Його монографію відрізняє увага до історіографічних здобутків своїх попередників, науковий стиль викладу матеріалу, наявність цікавих додатків та покажчика імен. Очевидно, що кожний наступний дослідник губернської влади враховуватиме висновки, зроблені в роботі вченого з Орловського державного університету.

Список використаної літератури

1. Алексушин Г. В. Развитие губернаторской власти в России (1708–1917 гг.): исторический опыт и уроки : автореф. дис. ... д-ра ист. наук / Г. В. Алексушин. – М., 2008.
2. Бармак М. В. Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кінець XVIII – північ XIX ст.) [Текст] : монографія / М. В. Бармак. – Тернопіль : Астон, 2007. – 512 с.
3. Лаптева Л. Е. Местное управление в пореформенной России (1864–1905 гг.): историко-правовое исследование : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Лаптева Л. Е. – М., 2002. – 50 с.
4. Лысенко Л. М. Губернаторы и генерал-губернаторы Российской империи (XVIII – начало XX века) / Л. М. Лысенко. – Изд. 2-е, исправ. и доп. – М. : Изд-во МПГУ, 2001. – 354 с.
5. Любичанковский С. В. Губернаторская администрация и проблемы кризиса власти в позднеимперской России (на материалах Урала, 1892–1914 гг.) [Текст] / С. В. Любичанковский. – Самара ; Оренбург : ИПК ГОУ ОГУ, 2007. – 750 с.
6. Маркевич О. Віце-губернатор Волинської губернії першої половини XIX століття : соціологічний портрет / Оксана Маркевич // Волинські історичні записки : зб. наук. пр. – 2011. – Т. 6. – С.121–130.
7. Минаков А. С. Губернаторский корпус и центральная власть: проблема взаимоотношений (по материалам губерний Черноземного центра второй половины XIX – начало XX вв.) [Текст] / А. С. Минаков. – Орел : Изд. дом «Орлик» ; изд. А. Воробьев, 2011. – 448 с.
8. Ремнев А. В. Самодержавие и Сибирь. Административная политика в первой половине XIX в. / отв. ред. А. П. Толочко ; А. В. Ремнев. – Омск : Изд-во Омск. ун-та, 1995. – 236 с.
9. Ремнев А. В. Самодержавие и Сибирь. Административная политика второй половины XIX в. / А. В. Ремнев ; отв. ред. А. П. Толочко. – Омск : Изд-во Омск. ун-та, 1997. – 252 с.
10. Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст. [Текст] / В. С. Шандра. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – 427 с.

УДК 94: 378.094 (477.81) “15/16” (031) (049.)

В. В. Пришляк – кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України Волинського національного університету імені Лесі Українки

**Компендіум минувшини інтелектуального Острога
(рецензія на енциклопедію «Острозька академія XVI–XVII ст.»*)**

Роботу виконано на кафедрі нової та новітньої історії України ВНУ ім. Лесі Українки

Минулого року у видавничому домі «Адеф-Україна» побачило світ фундаментальне енциклопедичне видання «Острозька академія XVI–XVII ст.» Це перша колективна праця науковців, присвячена ґрунтовному дослідженню діяльності острозьких просвітників та першому вищому навчальному закладу на теренах Східної Європи – Острозькій слов'яно-греко-латинській академії, яку заснував некоронований правитель України, нащадок славного батька Костянтина Івановича Острозького – князь Василь-Костянтин Острозький у 1576 р. [10]. Острозька академія робила стародавній історичний регіон – Волинь – передовим у всеукраїнському вимірі. Михайло Грушевський, коли стримано-критично писав у своїй «Історії України-Руси» про події та становище на Волині XVI ст. – «сеї найбільш аристократичної української землі» – явно і промовисто натякав на один із найпотужніших родів української еліти – «головних княжат» Острозьких [4, 339].

Саме завдяки цьому першому приватному «університетові» на Волині та в Україні загалом «домонархальний град» Острозьких перетворився на справжні «волинські Афіни», бо рідко на той час можна було зустріти одразу стільки інтелектуалів в одному місці. Його студенти і випускники могли однаково добре почуватися як на заході Європи, бо розуміли латину, так і на її сході, бо досконало володіли старослов'янською мовою і «грекою». У цьому контексті слушно видається думка Наталі Яковенко про те, що поява Острозької академії стала «справжньою революцією в освітній православній традиції, уперше поєднавши на порубіжжі греко-слов'янського культурного ареалу і католицької Європи “візантійський Схід” із “латинським Заходом”» [18, 127–128].

Задум написати таку книгу витав у повітрі від часу відродження славетної Острозької академії у 1994 р. Найпершою ластівкою у цьому, почасти колективному, задумі можна вважати монографію 1990 р. львівського дослідника Ігоря Мицька «Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636)» [11]. Згодом, у 1997 р. та у 2008 р., появилися перше і друге енциклопедичні видання «Острозька академія XVI–XVII ст.» [14] та колективна монографія 2000 р. «Острозькі просвітники XVI–XX ст.» [15]. Відтак, у зв'язку з новими дослідженнями в цій сфері, виникла потреба опублікувати оновлену енциклопедію «Острозька академія XVI–XVII ст.» [13]. Можливо, взірцем нової книжки для авторського колективу в Острозі слугувало добротне скомпоноване енциклопедичне видання «Києво-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст.», що побачило світ 2001 р. до 10-річчя відродження славної Могилянки із трепетною присвятою: «На спомин про Києво-Могилянську академію, про тих, хто припадав до джерел її знань і ніс їх на олтар України. На пам'ять нащадкам... Щоб світильник Києво-Могилянської академії не згас, запалить від нього вогонь у Ваших серцях» [7, 1].

До видання «Острозька академія XVI–XVII ст.», яке вже встигло отримати позитивні рецензії дослідників [16; 17], увійшли авторські статті та документи, що стосуються історії Острозької академії у початковий, класичний, період її існування (XVI–XVII ст.), її культурного контексту, а також історіографії та історичної пам'яті про цей перший вищий навчальний заклад на теренах України та усїєї Східної Європи. Статті, розміщені в алфавітному порядку, присвячено найважливішим подіям у житті академії, життєписам та діяльності її видатних діячів, найвизначнішим пам'яткам наукової думки й історичним документам, які стосуються цього навчального закладу.

Зокрема, детально й розлого розглядаються питання щодо Острозької Біблії (1581 р.) – «королеви українських книг», що донині вважається бездоганною з погляду текстології і яку готували до видання викладачі, а можливо, й студенти академії [13, 35–50].

© Пришляк В. В., 2012

* Острозька академія XVI–XVII ст. : енциклопедія / голов. ред. Ігор Пасічник ; відп. ред. Петро Кралюк. – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. – 512 с. : ілюстр.

Статті у виданні – різні за обсягом, залежно від теми, джерельної бази й стану вивчення цієї проблематики. За змістом матеріали енциклопедії поділяються на оглядові статті про Острозьку академію і соціокультурний контекст, у якому вона функціонувала; персональні статті про викладачів і випускників академії, діячів Острозького культурного осередку XVI–XVII ст., причетних до неї; статті про Острозьку друкарню та її продукцію. Крім того, видання вміщує персональні публікації про вчених XIX–XX ст., які досліджували історію Острога та Острозької академії (Михайло Максимович, Яким Перлштейн, Костянтин Харлампович, Станіслав Кардашевич, Іван Франко, Михайло Грушевський, Аполлоній Сендульський, Михайло Тучемський, Йосиф Новицький, Іван Огієнко, Петро Андрухов та ін.), історіографічний огляд Острогiani, у якому розглядаються також напрацювання сучасних дослідників. Окрему структурну і цілком самостійну частину цієї книги становлять ілюстративні матеріали – 162 кольорові та чорно-білі світлини, фотокопії рідкісних документів, репродукції рідкісних гравюр і портретів, старовинних ікон, окладів і скульптур із фондів архівів, бібліотек, історико-культурних заповідників, історичних та художніх музеїв України, Білорусі й Польщі. Наприкінці книги подано підсумок (резюме) українською, російською, англійською, німецькою, польською та латинською мовами. Важливо, що енциклопедія існує і в електронному варіанті.

До наших днів, на жаль, дійшло дуже мало оригінальних документів, які стосуються діяльності Острозької академії. Однак не викликає сумніву те, що вона, а також діячі, пов'язані з нею, стали помітним явищем у розвитку української культури. Більше того, саме вони спричинили, за визначенням Михайла Грушевського, «перше українське культурно-національне відродження», результатом якого був вихід на політичну арену козацтва як окремого соціального стану [3, 136]. В Острозі виникла одна з перших у східнослов'янському регіоні постійних друкарень. У ній, окрім знаменитої Острозької Біблії, що 1581 р. вийшла з-під руки Івана Федорова (Федоровича), побачили світ інші різноманітні друки – богослужбові книги, полемічні твори, інші книги, починаючи від Букваря («Азбуки») 1578 р. і до Часослова з Місяцесловом 1612 р. [5, 130, 136].

Авторитетний авторський колектив із 40 провідних дослідників проблем Острогiani, серед яких 30 докторів та 16 кандидатів наук, використали здобутки та досягнення попередніх студій, зазначаючи наприкінці кожного енциклопедичного гасла посилання на археографічні публікації джерел, републікації, неопубліковані архівні документи, рукописи праць, місця зберігання оригіналів, каталоги стародруків, карти та фахову літературу з кожної конкретної теми. Серед них помітна роль належить видатному історико-джерелознавцю, острожанину за родоводом, засновникові дніпропетровської історичної школи, а в останні роки свого життя – професору Острозької академії, світлої пам'яті Миколі Ковальському (1929–2006), чий енциклопедичні гасла також увійшли до видання. Серед авторів – переважно острозькі науковці: Алла та Віктор Атаманенки, Ярослава та Олександр Бондарчуки, Людмила та Василь Жуковські, Петро Кулаковський, Петро Кралюк, Анатолій Криловець, Ігор Пасічник, Світлана та Олександр Позіховські, Віталій Яремчук, а також відомі дослідники з-поза Острога, зокрема з Києва, Львова, Рівного та Дніпропетровська: Світлана Абросимова, Наталія Бондар, Тарас Вихованець, Ірина Ворончук, Сергій Горін, Андрій Заяць, Мирон Капраль, о. Юрій Мицик, Ігор Мицько, Володимир Поліщук, Петро Ричков, Ігор Тесленко, Леонід Тимошенко, о. Рафаїл Торконяк, Олександра Цалай-Якименко, Юрій Ясиновський та ін.

Справжнім промотором видання, окрім ректора Ігоря Пасічника, став колишній випускник історичного факультету в Луцьку Петро Кралюк – доктор філософських наук, професор, проректор Національного університету «Острозька академія», член Національної спілки письменників України, до речі, автор не лише численних, понад півсотні, гасел цієї енциклопедії, а й художньої книги «Шестоднев, або Корона роду Острозького» [8]. Своєрідним доповненням до енциклопедії можна вважати недавно видану монографію професора Петра Кралюка, написану у співавторстві з молодим, талановитим сходознавцем із Острозької академії Михайлом Якубовичем, про постать і доробок Яна Лятоса (бл. 1539 – перед 1608) – лікаря, астронома та астролога [9]. Уродженець Кракова, випускник Падуанської академії, у якій отримав науковий ступінь доктора медицини, професор і декан Краківської академії, він 1598 р. став професором Острозької академії, прогностиком родини Острозьких і автором друкованих прогностиків та інших праць, що побачили світ у 1602–1603 рр. в Острозі [6, 406].

Серед нових статей, що увійшли до останньої версії енциклопедії, вирізняються розвідки молодого київського історика Ігоря Тесленка, який на підставі маловідомих архівних джерел спробував

реконструювати клієнтелу князя В.-К. Острозького та персональний склад спудеїв Острозької академії [13, 144–152, 233–239], а також матеріали нетішинського красзнавця Тараса Вихованця про культові споруди Острога [13, 471–476].

Завдяки академії в Україні значно розширився прошарок освічених людей, які потім самі розбудували культурні інституції. Без академічного Острога не було би, очевидно, й Могилянки, яка ніби підхопила естафету добрих традицій і високих вимог вищої національної школи. Державний, військовий і культурний діяч, волинський магнат, київський воєвода – князь Василь-Костянтин Острозький намагався зробити багато і для відродження передовсім Волинської та Київської земель, і самого Києва, які в XVI ст. були відкриті для татарських нападів і лежали в руїнах. Василь-Костянтин Острозький як суверенний правитель, що із властивою йому пишнотою титулувався: *«Ми, Костянтин, з Божої ласки князь на Волині»*, також чимало зробив для розвитку Києво-Печерської лаври [1, 498]. Саме вихованці князівського двору в Острозі (Єлисей Плетенецький, Мелетій Смотрицький, Петро Конашевич-Сагайдачний та ін.) продовжили справу свого патрона для відродження золотоговерхого Києва. Є усі підстави твердити, що без В.-К. Острозького не було б ні «Могилянського ренесансу», ні піднесення Києва в XVII ст., ні перетворення його у своєрідну духовну столицю України. Саме тоді київські книжники почали писати про *«Богохранимий град»* Київ як «другий Єрусалим» на протигагу ідеологічному концепту «Москва – третій Рим» [19, 296–297].

Діячі, пов'язані з Острозькою академією, відіграли важливу роль у перетворенні Києво-Печерського монастиря в потужний релігійно-культурний осередок. Вони заснували Манявський скит під Карпатами та Межигірський монастир біля Києва, що стали відомими й намоленими святинами для українців. Варто вказати й на міжнародні контакти Острозької академії. Вона підтримувала зв'язки з православними культурними осередками на Сході, зокрема з Константинополем і Александрією.

Академія дала поштовх для розвитку не лише в Україні, а й в інших слов'янських країнах православної традиції біблістики, грецистики, слов'янської філології. Витіюватий бароковий український скоропис, що набув досконалості у другій половині XVII–XVIII ст., започаткувала, власне, острозька, а згодом розвинула та вдосконалила київська школа [12, 14–15]. Саме випускник, а згодом – викладач Острозької академії Мелетій Смотрицький, син ректора Герасима Смотрицького, уклав граматику старослов'янської мови, що справила помітний вплив на філологічну науку слов'янського світу на теренах усієї Центрально-Східної Європи того часу [20, 55–60]. Без «Граматики слов'янської» 1619 р. Мелетія Смотрицького не могла б повноцінно розвиватися ні рідна, ні російська літературна мова, значною мірою як похідна від церковнослов'янської та староукраїнської мов у тривалому процесі запозичення слів та їхньої адаптації. Тут також сформувалася школа перекладачів із грецької мови, одним із найяскравіших представників якої був Кипріан [13, 142–144].

Так сталося, що внаслідок несприятливих історичних обставин, після смерті її фундатора в 1608 р., Острозька академія почала занепадати і в 30-х роках XVII ст. припинила своє існування. Однак культурні традиції, які заклав Василь-Костянтин Острозький у своєму дідичному місті, не зникли. У 1909 р., завдяки місцевій інтелігенції, виникло Братство імені князів Острозьких, що мало на меті збереження, вивчення та відбудову пам'яток острозької старовини. Приємно, що у статті, присвяченій цій громадській інституції, а також в інших енциклопедичних гаслах, які містять інформацію про відомих дослідників старожитностей Острога і Волині загалом – Миколи Теодоровича, Михайла Тучемського, Ореста Фотинського, у списках літератури є покликання на друге, доповнене, видання монографії проректора нашого університету, професора Світлани Гаврилюк про історичне пам'яткознавство Волині, Холщини і Підляшшя у XIX – на початку XX ст. [2, 62, 432, 432, 444].

Поодинокі зауваження викликають лише різночитання у датах видання (2010 р. чи 2011 р.?), різному вказанні на титульній сторінці та в загальній анотації до книжки, а також неточність у сучасній назві Російського (а не Центрального, як за радянських часів) державного архіву давніх актів у Москві [13, 1, 486]. Можливо, варто було б додати до так званих персоналіїчних статей про дослідників Острога, академії та культурного середовища енциклопедичне гніздо про світлої пам'яті академіка Ярослава Ісаєвича (1936–2010). Однак ці закиди ніяким чином не впливають на загальну високу оцінку професійного рівня цього видання, яке щедро проливає світло на багатогранну історію «волинських Афін».

Упродовж багатьох століть української історії «на рідній, не своїй землі» наша еліта була задавлена, зденаціоналізована, морально зігнута або фізично знищена. І робилося це спеціально і

планомірно. Можливо, тепер, у наші дні, навіть незважаючи на сьогочасні не надто сприятливі обставини, вона таки відродиться у повній, гармонійній силі. Маємо ж такий гідний приклад для історичного наслідування, як досвід у творенні вищої школи «першого між князями руськими» Василя-Костянтина Острозького – некоронованого короля Русі-України та його духовного дітища – відновленої нині на Волині славної Острозької академії. Для такого благородного почину такі книжки, очевидно, – вельми потрібне і вчасне інтелектуальне читиво.

Список використаної літератури

1. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль : історико-генеалогічне дослідження : [монографія] / Леонтій Войтович. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 649 с.
2. Гаврилюк С. В. Історичне пам'яткознавство Волині, Холщини і Підляшшя (XIX – початок XX ст.) : [монографія]. – 2-е вид., допов. / Світлана Гаврилюк. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 536 с.
3. Грушевський М. Духовна Україна : [зб. творів] / упорядкув. та дод. І. Гирича, О. Дзюби, В. Ульяновського / Михайло Грушевський. – К. : Либідь, 1994. – 560 с.
4. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн. Т. 5 [репр. вид.] / Михайло Грушевський. – К. : Наук. думка, 1994. – 704 с.
5. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 520 с.
6. Кашуба М. В. Лятос (Лятош) Іван (Ян) / М. В. Кашуба // Енциклопедія історії України. У 10 т. Т. 6. Ла-Мі / редкол. : В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – 784 с. : ілюстр.
7. Києво-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст. : енцикл. вид. = Academia Kyjevo-Mohylaeana in nominibus, XVII–XVIII aeva : Encyclopaedia / упоряд. З. І. Хижняк ; за ред. В. С. Брюховецького. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2001. – 736 с. : 290 ілюстр.
8. Кралюк П. Шестиднев, або Корона дому Острозьких : [роман] / Петро Кралюк. – К. : Ярославів вал, 2010. – 320 с.
9. Кралюк П. М. Ян Лятос: ренесансна філософія та наука на українських землях : [монографія] / П. М. Кралюк, М. М. Якубович. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. – 144 с.
10. Малімон Н. Волинський університет підтримав ініціативу «Дня» та Острозької академії. Рік Костянтина Острозького : [інтерв'ю з Володимиром Пришляком] / Наталія Малімон // День. – 2010. – 10 берез. – № 37 (3196). – С. 2.
11. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636) / І. З. Мицько. – К. : Наук. думка, 1990. – 192 с.
12. Мойсієнко В. М. Житомирський рукописний кодекс XVIII ст. // Гісторія... Г. Граб'янки / Лнтопись краткій... / упоряд. В. М. Мойсієнко. – Житомир : [б. в.], 2001. – С. 5–38.
13. Острозька академія XVI–XVII ст. : енциклопедія / голов. ред. І. Пасічник; відп. ред. П. Кралюк. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. – 512 с. : ілюстр.
14. Острозька академія XVI–XVII ст. : енциклопедія / С. Абросимова, А. Атаманенко, В. Атаманенко [та ін.]. – Острог : Ун-т «Острозька академія», 1997. – 201 с.
15. Острозькі просвітителі XVI–XX ст. : [зб. ст.] / редкол. : І. Д. Пасічник, М. П. Ковальський [та ін.]. – Острог : Ун-т «Острозька академія»; УІТ, 2000. – 480+24 с.
16. Толочко П. П. [Рец. на кн.] / П. П. Толочко // Укр. іст. журн. – 2012. – № 2. – С. 199–202. – Рец. на кн. : Острозька академія XVI – XVII ст. : енциклопедія. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. – 512 с. : ілюстр.
17. Трофимович В. Багата історія Острозької академії / Володимир Трофимович, Ярослав Антонюк // Волинь нова. – 2012. – 21 лют. – С. 7.
18. Яковенко Н. Василь (Костянтин) Острозький // Історія України в особах. Литовсько-польська доба / Н. Яковенко. – К. : Україна, 1997. – С. 119–129.
19. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. : [монографія] / Наталія Яковенко. – К. : Критика, 2002. – 416 с.
20. Яременко П. К. Мелетій Смотрицький. Життя і творчість : [монографія] / П. К. Яременко. – К. : Наук. думка, 1986. – 160 с.

Тел.: (0332) 24-80-30 (служб.), (0332) 78-30-14 (дом.)

Ел. адреса: pryshliakv@ukr.net